

ÖVERGÅNGAR

Under en vanlig dag i förskolan har vi en mängd aktiviteter och händelser. Vi startar upp, genomför och avslutar. Mellan våra aktiviteter har vi övergångar. Ibland flyter det på och vi behöver inte tänka så mycket på övergångarna men när det inte fungerar blir det jobbigt. En del barn har ibland väldigt kämpigt med övergångar och vi behöver jobba extra mycket med förberedelser och kravanpassning. Vissa typer av övergångar vet vi att de nästan alltid är svåra, då får vi vara kluriga och kreativa för att skapa ett så bra avslut som möjligt och en attraktiv övergång som leder in i nästa aktivitet. För att skapa trygghet, förutsägbarhet och förutsättningar för barns lek, lärande och utveckling behöver vi få till bra övergångar.

Här har vi samlat ett par tips för att få till bra övergångar:

ÖVERGÅNGAR - Organisation och struktur

ÖVERGÅNGAR - Kommunikation

ÖVERGÅNGAR – Bildstöd

ÖVERGÅNGAR - Kravanpassning

ÖVERGÅNGAR – Tidsstöd och väntstöd

För dig som vill läsa vidare kommer här några boktips:

Om barn och stress och vad kan vi göra åt det, Ylva Ellneby, 1999

Små barns delaktighet och inflytande: några perspektiv, Johanessen, Nina och Sandvik, Ninni

Möten för lärande pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan, Eva Johansson, Skolverket

Rutinarbetet i förskolan – Examensarbete 15Hp HT 2015 Johanna Lindgren och Sara Konradsson

<http://bildstod.se/>

<http://habilitering.se/stockk/material-fran-stockk>

<https://picturemylife.se/bildstod-i-vardagen-ett-exempel/>

<https://sprakutvecklarna.wordpress.com/2015/03/02/bildstod-till-barn-med-sprakliga-svarigheter-dagsscheman>

<http://www.frolundadata.se/produkt-kategori/kognitiva-hjalpmedel/tidshjalpmedel/>

<http://www.komikapp.se/>

ÖVERGÅNGAR - Organisation och struktur

Att få till en bra övergång mellan två aktiviteter är lättare om vi har tagit ett steg tillbaka och tittat på planeringen och organiseringen. Vilka aktiviteter äger rum? Hur avslutas den första och leder in i den andra? Hur startar nästa aktivitet upp? Vilka problem brukar uppstå? När uppstår dem? Hur kan vi förebygga de problem som brukar uppstå? Att ha en tydlig struktur för barn och personal under dagens rutiner och aktiviteter kan förebygga problemsituationer, kränkningar och stress. En tydlig och gemensam linje hjälper oss att prioritera vad vi ska göra och inte göra. Med en gemensam tanke och ett uttalat mål blir det lättare för oss att planera inte bara aktiviteterna men också övergångarna, sedan kan vi utvärdera och justera.

Flexibilitet och förberedelser är två nyckelfaktorer för att få till bra övergångar. Vi behöver förbereda barnen på byte av aktivitet, vara tydliga, skapa begriplighet och ge upplevelsen av kontroll. Vi behöver också vid behov kunna vara lyhörda, följsamma och flexibla om övergången ska bli behaglig utan konflikter och stress. Hur gör vi på vår förskola för att vara flexibla? Hur förbereder vi barnen? Vilka är våra bästa knep?

Tips på frågor att diskutera eller fundera över i personalgruppen:

- Hur kan vi avsluta och starta upp aktiviteterna för att bidra till bra övergångar?
- Hur kan vi ge ledtrådar om att en aktivitet snart avslutas och skapa begriplighet för barnen som går från en aktivitet till nästa?
- Vilket blir mitt professionella fokus vid övergångar?
- Finns det barn som behöver extra stöd och hjälp vid övergångar? Hur ser vi till att de får det?

Tips för att strukturera övergångar:

- Tydliga instruktioner och förberedelser så att barnen vet vart de ska och med vem.
- Pedagogerna strukturerar sej för att veta vem som gör vad – vem följer, vem stöttar vid övergången, vem tar emot och startar nästa aktivitet.
- Undvik att barn behöver vänta utan vuxenstöd inför start av ny aktivitet.
- I situationer där barn kan behöva vänta på varandra är det bra att som pedagog ge väntstöd och hjälp till exempel ha ramsor, sånger eller dylikt till hands.

Utvärdering

Det är viktigt att vi utvärderar vårt arbete. Vad planerar vi göra? Hur märker vi att vi gör ett bra jobb? När är det dags att utvärdera? Ett sätt att utvärdera kan vara att observera vår vardag, alternativt filma oss själva för att sedan tillsammans se och diskutera vad man ser i filmen. Lyft varandras styrkor och bygg vidare på det positiva.

Tips på frågor att ställa vid utvärdering:

- Vad fungerar?
- Vad behöver utvecklas?
- Vad kan förändras?
- Är det för oss pedagoger eller för barnen det inte fungerar?

- Vilka signaler sänder vi pedagoger ut?

Förutsättningar

För att kunna göra en bra utvärdering som hjälper oss att skapa goda förutsättningar för en gynnsam lärmiljö behöver vi ha en gemensam plan för hur utvärderingen ska gå till:

- Behöver vi planera in tid för prata om ovanstående?
- När ska vi planera och när ska vi utvärdera?
- Behöver vi en struktur för dessa diskussioner?
- Fokuserar vi på problem eller lösningar? Vem är ansvarig för uppföljning? Behöver vi stöd i diskussionerna? Kan vi ta hjälp av någon (förskolechef/specialpedagog/handledare/extern kollega/psykolog)?

ÖVERGÅNGAR - Kommunikation

Att få till bra kommunikation med barnen är en viktig framgångsfaktor för att få till bra övergångar. Vi kommunicerar med barnen innan, under och efter en övergång, oavsett tidpunkt vill vi beakta och understödja barns rätt till att kommunicera och uttrycka sina tankar och känslor.

Förberedelser

Innan en övergång handlar en stor del av vår kommunikation om förberedelser. Vi berättar, förklarar och visar vad som ska ske. Vi kommunicerar tydligt och begripligt för att ge barnet en överblick och förståelse för vad som ska hända. Barnets engagemang och intresse för övergången och den följande aktiviteten kan ökas genom att lyfta fram intressanta aspekter som vi vet peppar och gör barnen nyfikna. Förberedelser kan göras roliga av pedagogerna genom att involvera barnen och skapa delaktighet, hitta saker som barnen kan bestämma och påverka.

Kommunikation i övergången

I själva övergången från en aktivitet till en annan påminner vi om strukturen och vad vi ska göra, vad som kommer närmast. Vi bekräftar, bemöter, tydliggör och försöker bistå med en ledstång mellan aktiviteterna. Ett barn som har lite svårt att finna sig kan kanske få en uppgift och på så vis känna sig mer delaktig, exempelvis bära något, räkna in alla, köra fram matvagnen.

Efter en övergång

Ibland vill vi förstärka sådant som fungerat bra. Vi kanske lyfter upp, berömmar och tydliggör strategier och beteenden som vi pratat om tidigare, understryker positivt agerande av barnet. Vi jobbar med positiv förstärkning.

När det inte har gått så bra som vi önskat kan det vara en god idé att involvera barnet i både problembeskrivning och problemlösning. Hur har barnet uppfattat situationen? hur beskriver hen problemet? Lyssna av hur barnet upplever situationen. Barnen har ofta förslag på hur organisationen behöver vara för att stödja på rätt sätt.

Se till att alla barn har möjlighet att kommunicera genom att använda:

Samtalsmatta

En samtalsmatta gör det möjligt för barnet med olika typer av kommunikativa och kognitiva svårigheter att uttrycka sig. Det behövs bildkort som anknyter till det aktuella ämnet och en matta på vilken korten placeras. Korten är av tre slag:

- kort som handlar om det som diskuteras
- kort som symboliserar delar av det som diskuteras
- kort som symboliserar åsikten (enligt en skala).

(Bild på samtalsmatta)

Läs mer på <http://www.dart-gbg.org/samtalsmatta>

Samtalsmatta finns att låna på

Kommunikationskortor

En kommunikationskarta är ett hjälpmedel för kommunikation med bilder som ger en tydligt visuellt stöd för att kommunicera. Den kan även fungera som minnesstöd och underlag för samtal.

(Bild på kommunikationskarta)

Läs mer på <http://papunet.net/svenska/information/kommunikationskarta>

Tecken

(Bild på stödtecken från Görels sida)

Ritprata

Ritprata är ett sätt att visualisera situationer och sätta fokus på ett samtal. Vad var det som hände? Vad skulle du kunna göra istället? Hur känns det? Ritprata kan också visa på ett bra sätt hur andra personer upplever en situation och skapa förståelse för andra människors perspektiv.

(bild på ritprat)

Läs mer på <https://etnnyttliv.files.wordpress.com/2013/09/ritprat.pdf>

Tänk på att alltid ta barnens perspektiv, kanske upplever de situationer annorlunda än vi vuxna.

ÖVERGÅNGAR - Bildstöd

Att avsluta, att gå från en aktivitet till en annan kan vara svårt. Vi kan behöva hjälpa till och stötta upp för att lyckas med övergångarna. Ibland blir de ord vi använder för abstrakta och barn kan ha svårt att både förstå och minnas vad som har sagts, särskilt om instruktionerna endast har getts muntligt.

Genom att arbeta med bildstöd och visuella ledtrådar presenteras information på ett mer tydligt och konkret sätt. Detta engagerar fler av våra sinnen och fungerar som stöd för minnet. Många barn blir hjälpta av referenspunkter såsom bilder eller tecken att hänga upp instruktionen på. Det blir lättare att minnas och förstå. En bild är också bra att kunna hänvisa till då personalen vill påminna om eller upprepa något.

Bildstöd ger visuella ledtrådar till barnet vad och hur hen ska göra något. Bildstöd kan exempelvis hjälpa till med:

- Vad kommer näst, var ska vi vara, med vilka?
- Att enkelt visa på vad som kommer hända. Först äter vi kyckling och ris, sedan ställer vi tallrikarna på matvagnen, efter det blir det vila i blå rummet. Om pedagogerna kan presentera en sådan struktur visuellt, i form av bilder eller symboler, blir det betydligt lättare för barnen att orientera sig i vad som ska göras, hur länge som är kvar och så vidare. Ett bildstöd förbereder barnen på vad som ska hända. Det kan också användas i övergångarna mellan aktiviteterna. När vi ätit upp kycklingen kan vi ta bort den bilden/markeringen, peka på bilden som föreställer en tallrik och en matvagn samtidigt som vi säger att det är dags att ställa undan tallrikarna, var ska vi ställa dem nu igen? – ”På matvagnen!”
- Att komma ihåg vad som ska göras. - “När fröken Erik sätter på sig städmösan och blåser i städtrumpeten är det dags att börja plocka bort grejerna.”
- Vi kan med visuella hjälpmedel tydligt markera början och slut på olika aktiviteter och uppgifter. Lådan med aktivitetskort plockas fram, nu ska vi välja tre kort, vi räknar tillsammans. Nu har vi gjort två saker, ett kort kvar. Nu har vi gjort tre kort. Nu stoppar vi undan lådan. Vår visuella framställning blir ett synligt och tydligt komplement till våra talade instruktioner och underlättar för barnen att hänga med i sammanhanget.

Vi kan använda oss av bilder för att skapa ett aktivitetsstöd. Bilderna talar om för barnet vad som kommer att hända nu och om en stund. Bilderna får representera och visa på dagens moment. Ett sådant bildstöd hjälper till att skapa överblick och styra barngruppens uppmärksamhet i önskvärd riktning.

Läs mer på <http://habilitering.se/stockk/material-fran-stockk>

Tänk på att det kan ta tid att introducera och jobba in ett bildstöd. Vi behöver förberedelse, tid och repetition för att skapa förståelse för vad bilden betyder.

ÖVERGÅNGAR – Kravanpassning

Vi vill hjälpa alla barnen att lyckas vid övergångar. Vi vill ställa krav på ett lämpligt sätt, inte för höga krav och inte för låga krav. Ibland får vi släppa krav som vi trodde var rimliga och hitta lösningar som fungerar trots dagsformen. Det är ingen mening att ha för högt ställda krav, vi lär oss inte av att misslyckas gång på gång, vi lär oss av lämpliga utmaningar med lagomt stöd. Det blir därför väldigt viktigt att vi ställer kraven på ett sådant sätt att barnen kan fixa dem. Utmaningarna och kraven behöver vara individanpassade. Att lyckas med detta är en pedagogisk utmaning!

Vid övergångar vill vi ställa krav på ett sådant sätt att barnen kan leva upp till dem. Om vi inte får till en god matchning mellan barnets nuvarande förmåga och utvecklingsnivå samt de krav och förväntningar som personalen ställer kan det uppstå problem. I ett sådant läge kan vi fundera på: Behöver vi sänka kravnivån och göra uppgiften/eller situationen lättare för barnet? Behöver kravnivån höjas för att göra uppgiften svårare, mer utmanande och engagerande? Behöver vi släppa kravet helt och hållet för stunden och närma oss situationen eller uppgiften på nytt vid ett annat tillfälle, då både vi och barnet är bättre förberedda?

Kravanpassning kan göras på många olika nivåer. Vi kan exempelvis anpassa övergången, hur mycket kontra lite stöd vi ger barnet, anpassa situationen och omgivningen, med mera. Att hitta en fungerande kravnivå för såväl de enskilda barnen som barngruppen i stort är ett ständigt pågående arbete som kräver nyfikenhet, uthållighet och kreativitet av personalen.

När vi planerar våra aktiviteter är det bra om vi tänker igenom vilka krav vi ställer vid olika tillfällen och övergångar. Hur brukar det vara vid avslut av lekstunder? Behöver barnen extra stöd eller tid för att komma igång med bortplockningen och fokusera mot nästa aktivitet? Räcker det med att säga till? Vad behöver barnen? Det kanske är okej ställda krav för de allra flesta barnen, men de som ännu inte har en sådan förmåga att styra, planera och överblicka dagen behöver kanske lite extra stöd, uppmuntran och förklaring. Kanske behöver en vuxen vara med och börja städa för att det ska gå bra i övergången. Vi försöker ta hänsyn till barnens enskilda förutsättningar och anpassar våra krav och vårt bemötande efter det. Har vi som mål att alla ska städa bort behöver vi ha alternativ och tankar om vad vi kan göra för att stötta de som just idag har svårt att nå det ställda kravet. **Barn gör rätt om de kan! (Linda) Bra!**

Vi behöver flera sätt att kunna ställa krav på. Ibland blir det inte som vi har tänkt, då är det viktigt att vi tittar på vad som skedde, var missade vi i våra krav, när var de inte matchade med barnens förmågor och hur kan vi ställa kravet på ett annat sätt?

Vi kan kravanpassa genom att till exempel:

- **Förberedelser och tydliggörande.** Är det någon särskild övergång som är för svår för barnen? Kan vi satsa på att förbereda, förklara och tydliggöra? Kan vi ge ett alternativ till dem som ännu inte bemästrar uppgiften, till exempel att säga "De som inte vet hur kuddarna brukar ligga kan hjälpa en kompis att bära.
- **Satsa på samhörighet.** Det är ofta lättare att göra saker tillsammans. Att exempelvis säga "Nu provar vi att alla ställer sig upp, hoppar tre gånger och sen

sätter sig på sin plats" gör det lättare för den som har svårt att sätta sig än att be det enskilda barnet att sätta sig ned.

- **Timing.** Att ställa ett krav när barn är redo och mottagliga, ofta i samband med att något annat precis är avslutat, ökar chanserna att barnen kan leva upp till det. Vill vi berätta något eller visa något kan det vara bra att först göra en aktivitet med ett tydligt slut, till exempel sjunga en sång eller läsa en ramsa.
- **Anpassa miljön.** Finns det saker som distraherar och avleder? Behöver vi göra några anpassningar i lokalernas ljud eller ljus vid samling?
- **Lägga in motiverande handlingar.** Det kan vara en god idé att lägga in något som gör uppgiften roligare. Ett gemensamt tävlingsmoment kan vara ett alternativ som ofta höjer motivationen. Kan vi binda ihop det vi pratar om i en berättelse, ha en maskot som berättar eller som barnen får hjälpa? Vad mer skulle kunna höja barnens motivation och intresse? Kan vi lyssna på bra musik när vi plockar bort eller sjunga en sång?

Övergångar - Tidsstöd och väntstöd

Att inte ha en förståelse för tid kan leda till olika svårigheter i förskolan kanske särskilt i samband med övergångar. För de flesta barn är ord som strax, snart och senare alltför abstrakta och otydliga. Det blir svårt att avsluta leken för den som blir överrumplad och inte lyckats planera och förbereda avslut. Övergångarna blir svårare för den som inte har svar på frågor såsom: Hur länge ska vi hålla på? Hur länge är det kvar? Vad händer sen?

Tidsstöd synliggör och ger en visuell bild av hur lång tid som gått och hur lång tid det är kvar. Det finns både fysiska och digitala varianter av den här typen av hjälpmedel i form av klockor och appar på mobilen och datorn. Ofta synliggör de tiden i form av ett färgfält eller en stapel som gradvis krymper allteftersom aktiviteten eller uppgiften närmar sig sitt slut. I samspel med barn som har svårt med tid underlättar det ofta att på detta sätt ha något fysiskt i rummet eller på en skärm som vi kan peka på och beskriva. Detta gör tiden mer konkret och begriplig för barnen.

Vi kan prata om tid vid många tillfällen på förskolan. Övergångar är ett av flera tillfällen, i samband med uppstart och avslut kan det vara bra att prata om tid och tidsbegrepp. Att tillsammans diskutera och testa hur lång tid olika saker tar bidrar till att barnen utvecklar sin tidsuppfattning och kan planera och styra sina aktiviteter.

Här följer några exempel på tidsstöd som kan användas i förskolan:

- Markering på en klocka på väggen, exempelvis en grön och röd prick som visar start och stopp för en aktivitet.
- Timglas med rinnande sand.
- Timstock, en visuell timer som räknar ner tid med lysdioder som släcks en efter en. Finns både i fysisk och digital version.
- Time Timer, ett tidshjälpmedel som synliggör hur tid passerar genom att en röd skiva försvinner mer och mer allt eftersom tiden går. Finns både i fysisk och digital version.

Att vänta är en annan sak som jobbig när man inte riktigt har koll på tiden eller när man inte har strategier för att klara av väntan. Tidsstöd kan vara en bra hjälp för att få koll på tiden men det kan också vara bra med lite strategistöd och tips för att kunna fylla väntan med något.

Här följer några exempel på väntstöd:

- Ge barnen aktiviteter att sysselsätta sig med. Det kan vara allt ifrån sagor och sånger till leklådor eller enkla spel.
- Hjälプ barnen att reflektera och fundera över strategier man kan använda när man väntar. Det blir ett tillfälle att träna problemlösning. "Vad kan man göra när man väntar? Har du några bra knep? Jag brukar ibland räkna streck i handen eller prata med en kompis. Vad kan vi fylla tiden med?"

När vi kan hitta något att fylla tiden med blir det lättare att vänta.

(Bild från förskola som använder Timstock eller Time timer? Eller annat tidsstöd?)